

AFRO-AVRASYA ÜLKELERİNDE İSLAMİ MUHASEBE VE KÜLTÜREL PARADİGMASININ SPESİFİK ÖZELLİKLERİ

Rıdvan Sezgin¹

Hasan Özyaşar²

Öz

Geçmişten günümüze kadar insanı ilgilendiren pek çok olay ve olgu üzerinde etkisi olan din, ekonomik olay ve olgular üzerinde de etkili olmuştur. Din ve dini, pratiğe döken insanların oluşturduğu toplumlar arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin toplumun bütün alanları üzerinde etkisi olduğu da kabul edilmektedir. Ayrıca din, kültürü oluşturan pek çok unsurdan birisidir ve toplumun yapısını şekillendirmektedir. En önemli toplumsal ilişki biçimlerinden biri olan ekonominin kültür ve din ile etkileşmediğini düşünmek yanlış olacaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde çevresiyle sürekli etkileşim içinde olan muhasebenin sosyolojik bir çevresel faktörü olan dinden etkilenmemiş olması ise mümkün değildir. Ayrıca muhasebe sistem ve uygulamaları, toplumların kültürel farklılıklarından etkilenmekte ve sosyokültürel değerlerine göre şekillenmektedir. Bireylerin içinde buldukları kültürel yapı onların oluşturdukları muhasebe verilerini veya muhasebe verileri ışığında aldıkları kararları etkileyecektir. Bu çalışmanın amacı, İslami muhasebenin özelliklerini ve bu özelliklere yol gösterici bazı temel ilkeleri tespit etmektir. Ayrıca çalışmada Afro-Avrasya bölgesinde yer alan Müslüman çoğunluklu ülkeler, İslami kuralların devlet yönetimine dahil edilmiş durumlarına göre sınıflandırılmış ve Hofstede tarafından ileri sürülen kültürel boyutlar bağlamında karşılaştırılmaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afro-Asya Ülkeleri, İslami Muhasebe, Din, Kültür.

ISLAMIC ACCOUNTING AND SPECIFIC FEATURES OF ITS CULTURAL PARADIGM IN AFRO-EURASIAN COUNTRIES

Abstract

Religion that has an impact on many case and event related with human also has an effect on economic cases. It is accepted that there is a relation between religion and the society in which people put the religion into practice, and this relation has an effect on all field of society. Furthermore religion is one of many elements that create culture and shape the social structure. It is a mistake to suppose that there isnt any interaction among culture, religion and economy that one of the most important forms of social relations. When considered in this context, it isnt possible that accounting which has continual interaction by its environment wasn't effected by the religion that was an environmental factor of accounting. Additionally, accounting systems and practices are affected by cultural differences and shaped by socio-cultural values. The cultural structure of individuals will affect accounting data or the decisions which taken by using these accounting data. The aim of this study is to determine the features of islamic accounting and some guiding principles for these features. Furthermore, muslim countries located in the Afro-Eurasian region, clasified according to the inclusion of islamic rules into the state administration and made comparisons in the context of cultural dimensions of Hofstede.

Keywords: Afro-Asian Countries, Islamic Accounting, Religion, Culture.

¹ Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi/Emet Meslek Yüksekokulu/Muhasebe ve Vergi Uygulamaları

² Dumlupınar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Giriş

Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan birisi olmuştur. Din insanlığın başlangıcından bu yana insanla var olan, içerdiği inanç ve ibadet ilkeleriyle daima toplumların kültürleri üzerine büyük etkiye sahip olan bir olgudur. Toplumların zaman içerisinde elde ettikleri kültürel kazanımlar ise bu toplumların ekonomik ve sosyal yaşamlarının pek çok alanında etkili olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında farklı kültürlerin şekillendirdiği toplumlarda pek çok farklılık gözlenmesi de muhtemeldir. Kültürel farklılaşmaların, sosyoekonomik yaşamın bir ögesi durumunda bulunan muhasebe alt kültürünü etkilediği görülmektedir. Uluslararası iş ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak dünya ekonomilerinin küreselleşmesiyle birlikte kültürel farklılıkların muhasebe sistemleri de dâhil olmak üzere iş hayatı üzerindeki tüm etkisinin derinlemesine anlaşılması gerektiği açıktır. Her ulusal muhasebe sisteminin, söz konusu ulusun kabul ettiği muhasebe değerlerinin bir yansıması olarak görüldüğü ve muhasebe değerlerini oluşturan etmenlerin de ulusun sahip olduğu kültürel değerler olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada ilk olarak İslam dini'nin muhasebeye bakışı incelenerek, İslami muhasebenin özellikleri ve bu özelliklere yol gösteren bazı temel ilkeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Hofstede tarafından ileri sürülen kültürel boyutlar referans alınarak, Afro-Avrasya bölgesinde yer alan nüfusunun yüzde elliden fazlasını Müslümanların oluşturduğu ülkelerin bu boyutlar kapsamında karşılaştırması yapılmıştır.

1. Din Kavramı ve Dinlerin Muhasebe Bilimine Etkileri

Din; hür iradeleriyle inanan akıl sahibi insanları, en iyiye, en doğruya, en güzele ve ebedî mutluluğa ulaştıran ilahî kanunlar bütünüdür (Gökgöz, 2011: 170). Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan birisi olmuştur (Keskin,2004:7). Ayrıca din insanın diğer insanlar, varlıklar ve Allah ile olan münasebetlerini düzenleyen sosyal bir güce ve etkiye de sahiptir (Güven,2012:933). Bir toplumun ekonomisini, politik yapısını ve iş hayatını incelerken, o toplumun değerlerine, inançlarına dikkatlice bakmak gerekmektedir. Günümüzde toplumların önemli bir kısmının yaşamında Tanrı inancının ve dolayısıyla da dinlerin önemli bir yeri bulunmaktadır(Aydemir ve Demirci, 2006:42). Dinlerin özelde bireye genelde ise bireyin içinde yaşadığı topluma hitap etmeleri sebebiyle gündelik hayatta karşılaşılan bütün sosyal olaylar ile etkileşim hâlinde olduğu kabul edilmektedir (Ülkü, 2015:172). Din ve dini pratiğe döken insanların oluşturduğu toplumlararası karşılıklı bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin toplumun bütün alanları üzerinde etkisi olduğu da kabul edilmektedir (Güneş, 2014: 153). Din müritlerinin ve onu oluşturan toplumdaki davranışlarını tanımlayan ve derinden etkileyen önemli bir bağlamsal faktördür ve onların ahlaki davranışlarını şekillendirir ve güçlendirir (Badshah vd,2013: 245-246). İnsanların yeme-içme alışkanlıklarından giyim kuşamlarına kadar hayatın hemen her alanına tesir edebilen dinlerin ekonomi alanına sirayet etmemiş olabileceğini düşünmek ve kabul etmek mümkün değildir (Gökgöz, 2011: 170). Din, insanların alışkanlıkları, hayata bakışları, satın aldıkları ürünler hatta okudukları gazeteler üzerinde bile önemli bir etkiye sahiptir (Cateora, 1993:102). Ayrıca din toplumların eğitim sistemlerini, ekonomik sistemlerin, politik kurumlarını ve sosyal ilişkilerini de büyük oranda belirler (Toyne ve Walters, 1993: 252). Bu bağlamda düşünüldüğünde ise, din ve işletmelerin dili olan muhasebe arasındaki ilişkinin de incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Çevresiyle sürekli etkileşim içinde olan muhasebenin sosyolojik bir çevresel faktör olan dinden etkilenmemiş olması mümkün değildir. Arami- İbrani dillerinde kelime kökeni bakımından hesaplaşma anlamına gelen din kavramı ile işletmenin paydaşları arasındaki hesaplaşmanın aracı olarak görülen muhasebe kavramının, anlam bakımından birbirine yakın olduğu ve dini kurallar ile hayatına yön veren bireylerin ekonomik paylaşımında da dini kaideleri gözeteceği düşünülmektedir (Ülkü, 2015:173). Taylor’da, din boyutunun birçok insanın dünya tutumunu düzenlediğini ve onların sosyal imajlarını şekillendirdiğini ifade ederek toplum ve muhasebe gibi sosyal sistemlerin, dini boyutu ihmal etmeleri durumunda ahlaki yoksullaşma açısından ağır bir bedel ödemek zorunda kalmalarının muhtemel olduğunu iddia etmektedir (Lehman, 2004: 4).

Tarihsel süreçte ise din ile muhasebe arasındaki ilişkiyi ortaya koyan örnekleri bulmak çok da zor değildir. Örneğin Katolikler, hesaplarının doğruluğunu tanıklık etmeleri için Tanrı’yı ve Meryem Ana’yı çağırırlarken, Yahudi ve Müslüman tüccarlar arasındaki çatışmalar ise çok uzun zamandan beri dinsel mahkemeler aracılığıyla çözüldüğü bilinmektedir (Gökgöz, 2011:172). Ayrıca Hristiyanlar’ın kutsal kitabı olan İncil’in Pavlus’un Filimon’a Mektubunun 1; 18-19 dayer alan “...Ve eğer bir şeyde sana haksızlık etti ise, bunu bana say; ben Pavlus kendi elimle yazıyorum, ben öderim; kendi nefsinde de bana borçlu olduğunu sana demeyeyim” kısmı ile mahsup etme ve yazma işlemlerinden açık bir şekilde bahsedilmektedir (Bekçi vd,2014a: 96). Yahudiliğin kutsal kitabı olan Tevrat’ın II. Krallar bölümünün 22; 4-12 kısmında da “...Yoaş kâhinlere şöyle dedi: “Rab’bin tapınağı için yapılan bağışları: Nüfus sayımından elde edilen geliri, kişi başına düşen vergiyi ve halkın gönüllü olarak Rab’bin Tapınağı’na sunduğu paraları toplayın. Her kâhin bunları hazine görevlilerinden alsın. Tapınağın neresinde yıkık bir yer varsa, onarılınsın.” Yoaş’ın krallığının yirmi üçüncü yılında kâhinler tapınağı hala onarmamışlardı. Bunun üzerine Kral Yoaş, Kâhin Yehoya’da ile öbür kâhinleri çağırıp, “Neden Rab’bin Tapınağı’nı onarmıyorsunuz?” diye sordu, “Hazine görevlilerinden artık para almayın. Aldığımız paraları da Rab’bin Tapınağı’nın onarımına devredin. Böylece kâhinler halktan para toplamayı ve tapınağın onarım işlerine karışmamayı kabul ettiler. Kâhin Yehoyada bir sandık aldı. Kapağına bir delik açıp sunağın yanına, Rab’bin Tapınağı’na girenlerin sağına yerleştirdi. Kapıda görevli kâhinler Rab’bin Tapınağı’na getirilen bütün paraları sandığa atıyorlardı. Sandıkta çok para biriktiğini görünce kralın yazmanıya başkahin Rab’bin Tapınağı’na getirilen paraları sayıp torbalara koyarlardı. Sayılan paralar Rab’bin Tapınağı’ndaki işlerin başında bulunan adamlara verilir. Onlar da paraları Rab’bin Tapınağı’nda çalışan marangozlara, yapıcılara, duvarcılara, taşçılara öder, tapınağı onarmak için kereste ve yontma taş alımında kullanılır ve onarım için gereken öbür malzemelere harcarlardı” ifadesi bulunmaktadır (Bekçi vd,2014b: 54).

İslam dini ile muhasebe arasındaki ilişkiyi ortaya koyan örneklere ise çalışmanın devamında yer verildiği için burada değinilmemiştir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, dinlerin sosyal yaşamda olduğu gibi ekonomik hayatta etkili olduklarını ayrıca ekonomik hayatta kayıt tutmanın önemli bir yere sahip olduğunu ve ekonomik hayatın ayrılmaz bir bütünü olan muhasebe üzerine de etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

2. İslam’da Muhasebe

İslam; Kur’an-ı Kerim şeklinde Hazreti Muhammet aracılığıyla vahiy olunduğu kabul edilmiş olan ve boyun eğme yada teslim olma anlamına gelen, özellikle Allahın iradesini ifade ettiği anlaşılan Arapça bir kelimedir (Ali ve Leaman, 2008:56). Bu boyun eğme hayatın her alanında dini gerekliliklere bağlılığı ifade etmektedir (Napier, 2009:123). İslam, diğer dinler gibi insanların bütün yaşamını etkileyen ve yönlendiren kurallara sahiptir (Bekçi vd,2014c:102). Bu

kurallar Hazreti Peygamber'e Melek Cebrail aracılığıyla vahiy edilen ve Müslümanlar tarafından Allah'ın sözü olduğuna inanılan Kur'an-ı Kerim (Ali ve Leaman, 2008:108) ve Hazreti Peygamber'in davranışlarını ve öğretilerini ifade eden Sünnetler ile temellendirilmiş ve uygulamaların çerçevesi çizilmiştir (Khan, Mohammed, 2010:448).

İslam dini, Allah'ın Peygamberi aracılığıyla insanlara bildirilen ilahi bir mesajdır ve bu inanç etrafında gruplaşan toplulukların manevi ve sosyal hayatlarında en büyük rol oynayan önemli bir faktör olarak da kendini göstermiştir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı Ayetler ve Hz. Peygamber'in bazı Hadislerinde, dönemin ekonomik düzenlemelerine ilişkin ayrıntılı bilgilerin içerdiği görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik davranışlar ve ekonomik sistemin nasıl olması gerektiğine dair kılavuzlar da yine Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmaktadır. Bu nedenle İslami bir ekonomik sistemin değerleri ve amaçları ile uyumlu ve temel kaynaklardan elde edilen ilkelere uyma zorunluluğu bulunmaktadır (Bekçi vd,2014c:102).

Muhasebe kavramı ise hesaplama, karşılıklı hesap görme, hesap işleriyle uğraşma, hesapların bütünü, hesap işlerinin yürütüldüğü yer biçiminde tanımlanan (www.tdk.gov.tr) ve Arapça "ḥsb" kökünden gelen "hisab" yani hesap sözcüğünden türetilmiş olan bir kavramdır (www.etimolojiturkce.com). Bu kavrama iktisadi açıdan bakıldığında ise, işletmelerde meydana gelen ve para ile ifade edilen işlemleri (olayları) toplayan, kaydeden sınıflandıran, raporlar halinde özetleyen ve bu raporları analiz ederek ve yorumlayarak ilgilenen kişilere bilgi sağlayan sanat, bilim ve uygulamadan oluşan bir sistemdir şeklinde tanımlanmaktadır (Kurnaz ve Ergin,2015:6). Çok geniş tinsel ve tinsel anlamlar içeren muhasebe kavramı ile yalnızca iktisat ve işletme yazınında değil, kutsal kitaplardan sosyal yaşamın tüm alanlarına kadar hemen her alanda karşılaşıldığı görülmektedir (Can,2008:3).

İslami çerçeveden bakıldığında tüm insanların, yaşamları boyunca eylemlerinden dolayı Kıyamet Günü Allah'a karşı sorumlu olduklarına ve Allah'a hesap vereceklerine inanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim incelendiğinde ise hesap kelimesinin seksenden fazla Ayet'te geçmekte olduğu görülmektedir (Napier,2007:10). Hesap verme kavramına ilişkin açıklamalar ise İslami ilkelerin emredici kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de açıklanmış yada Sünnetler aracılığıyla ima edilmiştir. (Napier, 2009:123) İslam dinin insanın canını, aklını, neslini vb. korumaya almanın yanı sıra insanların malları ve/veya haklarını da koruma amacının muhasebenin varlıkları ve hakları koruma amacıyla bütünleştiği de görülmektedir. Mülkiyetin muhafazası, adaletin tecellisi, toplumsal düzenin sağlanmasının yanı sıra israfın önlenmesi ve verimliliğin artırılması gibi hususlarda muhasebe ile İslam dininin temelde aynı şeyleri söylediği görülür. Tüm bunlar insanoğlunun her iki dünya mutluluğunu sağlama iddiasında bulunan İslam dininin bu amaca ulaşmak için muhasebeye ne denli önem verdiğini ortaya koymaktadır (Can, 2008:3).

"Kuran" incelendiğinde muhasebenin temelinde yatan mali olayların kayıt altına alınması düşüncesinin aynı zamanda ilahi emirlerle de desteklendiği görülebilecektir. Kuran'ın en uzun surelerinden biri olan "Bakara" süresi birçok ekonomik ve sosyal olayı konu almaktadır. Veda Haccında Mekke'de inen 281. ayet dışında Medine'de inmiş olan "Bakara" süresi toplam 286 ayettir. Bu sure'de inanca ve ahlaka dair konuların yanısıra yaşamsal düzene ilişkin hükümlerin önemli bir kısmı yer almaktadır ve muhasebenin özünü oluşturan kayıtlama eylemini ilahi bir buyruk olarak açıkça ortaya koyar mahiyettedir (Can, 2008:3-4).

Bu sure'nin ikinci ayetinin meali ise şöyledir; Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik

etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alış-veriş yaptığımız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir (Bakara, 2;282). (www.diyamet.gov.tr)

Kuran'ın en uzun suresinin en uzun ayeti olan bu ayette, borç-alacak ve alış-veriş işlemlerinde çıkacak anlaşmazlıkları önleyecek, tarafların haksızlığa uğramamasını sağlayacak belgelendirme, şahit tutma ve rehin gibi önlemlerin alınması istenmektedir. Bu uygulamaların nasıl yapılacağı ve ne şekilde gerçekleştirileceği konusunda ayrıntılara kadar inilmiş olması konuya verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Gökgöz, 2011:171). İslam dininin alım-satım işlemlerinin raporlanması ve kaydedilmesi için genel bir onay vererek kılavuzluk yaptığı ve kişiler arası taahhütlerde şüphe ve belirsizliğin ortadan kaldırılarak ticaret ve benzeri ticari işlerde tüm tarafların haklarının ve yükümlülüklerinin doğrulanması ve araştırılması için tam olarak belgelendirilmesi gerektiği açıkça belirtilmektedir (Lewis,2001:114).

3. İslam ve Muhasebeye Yönelik Yaklaşımlara Bazı Temel Rehber İlkeler

İslam bu dünyada ve ahrette Allaha itaat ve huzur anlamına gelmektedir. Şeriat başlıca Kuran-ı Kerim ve Sünnete yoğunlaşan ve içtihat ve icma olarak iki tamamlayıcı kaynağı olan İslami kanunların kapsamlı bir bütünüdür. Bu kurallar iş, yönetim ve finans dahil insanların günlük yaşamının her alanındaki rehber ilkeleri sağlayan yönergeleri temsil etmektedir. Böylece İslam temel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir ilkelerin bir dizisini içermektedir (Dima vd. 2010:5).

■ **Tevhid (Allah'ın Birliği):** Tevhid, İslam inancının temelini oluşturmakta olup Allah'ın birliğine ve evrenin tesadüfen yada kazara meydana gelmediğine, Allah tarafından bilinçli bir şekilde tasarlandığına ve yaratıldığına olan inancı ifade eder (Sulaiman, 2003: 152). Bu kavram Dünya ve İslami esaslar (doğruluk, adalet, iyi niyet, dürüstlük, yardımseverlik, Allah'ın önünde hesap verebilirlik) arasında bir bütünleşme sağlayan, Allah'a ibadette saygı ve takdir bakımından Allah'ın tüm yarattıklarının birliğini ve eşitliğini ve bunların tümü arasında birbirine olan bağlılığı ifade eden kapsamlı bir dünya görüşünü belirtir (Salehi ve AriyanPoour, 2014:159).

■ **Vesayet:** İslam'da vesayet üzerine önemli bir vurgu yapılmış ve insanları çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak öngörülerek onlara çevreleri ile ilgili olarak özel bir rol verildiği ifade edilmiştir (Kamla vd, 2006:251). İslam insanoğluna kişisel çıkarları için insanları suistimal etmeyecek ancak adaleti, doğruluğu ve fazileti yayarak dengeyi sağlayacak olan bir vekil veya halife görevlendirildiğini bildirmiştir (Dima vd. 2010:5).

■ **Topluluk (Ümmet) İlkeleri :** Şeriat'ın nihai hedefi Dünya ve Ahiret'te başarıdır. Bu nedenle toplumsal ve bireysel refah ve yaşam kalitesi sadece maddi anlamda ölçülmez fakat hem maddi hem manevidir (Suandi,2015:247). XI. yüzyılın ünlü bir Müslüman filozofu olan Al-Gazzali'ye göre şeriatın amacı, "insanların mutluluğunu yükseltmek için onların zenginliklerinin, refahlarının, akıllarının, yaşamlarının ve inançlarının korunmasından oluşmaktadır". Ekonomik açıdan bakıldığında bu ilkeler, İslami şeriatın sosyoekonomik sınırları içinde sürekli faaliyet gösteren işletmenin toplumsallık sağlanması için kamuya hesap verme ve sosyal sorumlulukla yapılmasıdır (Dima vd. 2010:5).

- **Bilginin Önemi (İlm)** : Özellikle kendini bilme, akıl, ilim ve bilginin gelişimini destekleyerek sürdürülebilir bir toplum geliştirme fikri ile bağlantılıdır. (Salehi ve AriyanPoour, 2014:159)
- **Hayata bütüncül yaklaşım**: Daha geniş bir çevre ile ilgili olmak zorunluluğudur. İslam çevreyi koruma ve tüm insanların maddi ve manevi ihtiyaçları arasındaki dengeyi korumayla ilgilenir. Bu prensip gösterişi harcama ve aşırı tüketim, obsesif savurganlık (israf), atığın olumsuzluğunun vurgulayarak sürdürülebilir bir gelişme sağlama ile ilgili en belirgin ilişkiye sahiptir. Hayata bütüncül yaklaşım ekonomi üzerine önemli bir öneme sahiptir ve böylece İslami ekonomik sistem böyle bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Kuran'a göre zenginliğin birkaç kişinin elinde toplanmaması gerektiği için bu yaklaşım sosyal adalet algısı ile yapılmak zorundadır. Bu zekât yoluyla servetinin adil dağıtım kavramına yol açar. Bu kişinin mallarının küçük bir yüzdesini vermesidir ve İslam'ın beş şartından birisidir (Dima vd. 2010:6-7).

4. İslami Muhasebe ve İslami İlkelerin Muhasebeye Uygulanması

İslami prensiplerin muhasebeye uygulanmasına ilişkin olarak, Kuran'a göre Allah'ın ticaret ve muhasebe üzerine hükümlerinin olduğuna dair genel ve eski bir inanç vardır. İslami muhasebe “Allah yada <<meta kural>> tarafından yönetilen, sosyal politik ve ekonomik alanlar ile birleştirilmiş olarak görülmektedir. İslami muhasebe bu farklı alanların tarafları arasında uyumlu bir bütünleşme kurar ve düzenler. Şeriata uygun olarak herhangi makul bir bilgiyi karşılamak için sosyal sorumluluk ve tam açıklama temin eder (Dima vd. 2014:39). İslami muhasebe sistemi muhasebenin uygulanması ve takip edilmesi gereken belli bir şekli dikte etmeyip İslami gerekliliklerin hangi şekilde karşılanmasında kullanılacağını emreder. Geleneksel muhasebenin aksine İslami muhasebe, sadece belli bir grubun çıkarlarına hizmet etmeye karşı çıktığı için ilgili tarafların büyük bir grubuna hizmet eder. Bu nedenle İslami muhasebe bir bütün olarak toplumun çıkarları ile ilgilenir (Toric,2015:2-3).

İslami muhasebe kavramı ise, bir işletmenin paydaşlarına, işletmenin daima İslami Şeriat'ın sınırları içinde kalarak sosyoekonomik hedeflerini de yerine getirecek şekilde faaliyet göstermesini garantiye almak için onlara olanak sağlayacak olan uygun bilgiler sağlayan (finansal verilerle sınırlı olmak zorunda olmayan) “muhasebe süreci” olarak tanımlanabilir (Ahmed, 2012:18).

İslam'da gayri meşru ticari uygulamalara bakıldığında ise, riba (kredi faizi), manipülasyon, sahtekarlık, spekülatif işlemler, kumar, belirsizlik/riskler ve serbest piyasa girişimi gibi uygulamalar sayılabilir (Dima vd. 2014:39). Örneğin İslami muhasebe üzerine riba'nın etkisi, işletmenin özkaynak yapısına uzanmakta ve bu işletmenin tam açıklama uygulamalarına etki etmektedir. Öte yandan zekat ölçme (değerleme) yöntemlerine etki etmektedir (Dima vd. 2014:39). Bu bağlamda faiz yasağı ve zekat ödeme yükümlülüğü finansal raporlama ile ilgili ister istemez Müslümanları etkileyen iki önemli faktörler olarak kabul edilmektedir (Suandi,2015:247).

Geleneksel ve İslami muhasebe arasında paralel bağlamda birçok yazar genel yada belirli standartlar için de böyle kıyaslama denemelerinde bulunmuş olup onlara göre geleneksel ve İslami muhasebe arasındaki başlıca farklar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Dima vd. 2014:39).

- Muhafazakârlık; ihtiyatlı değerlendirme yöntemlerini uygulama ve topluma en olumlu olana karşı sahipler hakkında en olumlu olanı kullanmaktan kaçınma durumu
- Devam eden (süregelen) endişe; ticaret (işletme) taraflar arasındaki sözleşmeye dayalı anlaşmaya karşı sonsuza kadar gitmesi durumu.

- Ölçü birimi; parasal değere karşı miktar ve parasal taban (zekat hesaplamaya göre) olması durumu
- Tutarlılık; İslami hukuk ile tutarlı olana karşı işletme tarafından kullanılan standartlar / düzenlemelere dayalı olma durumu.
- Önemlilik; Allah'ın huzurunda tüm görevleri yerine getirmeye karşı karar verme yararlılığı durumu.
- Finansal bilgi kullanıcıları; Sosyoekonomik ve dini olaylar ve işlemleri tanımlamaya karşı ekonomik olayları ve işlemleri tanımlama durumu.

5. Hofstede ve Kültür Boyutları

Ulusal kültürler arasındaki farklılıklar üzerinde yapılmış en kapsamlı ve en önemli çalışmalardan biri Hollanda'lı bilim adamı Geert Hofstede'ye aittir. 1967-1973 yılları arasında, IBM veri tabanından yararlanılarak, 80 ülkedeki IBM çalışanlarıyla 20 dilde, 116.000 anket formundan yararlanılarak yapılan çalışma sonucunda farklı ülkelere insanları yaşadıkları dünyayı algılama ve yorumlama biçimindeki farklılıkların dört boyutta incelenebileceği ortaya konmuştur (Gegez vd,2003:116).

Bu dört boyut aşağıdaki gibi açıklanabilir.

- Güç Mesafesi
- Bireycilik – Toplumculuk
- Erillik – Dişilik
- Belirsizlikten Kaçınma

Yukarıda belirtilen kültürel boyutlar yine Hofstede tarafından genişletilmiş ve böylelikle kültürel boyut sayısı altıya yükselmiştir (www.geert-hofstede.com, 10.09.2016). Bu boyutlar ise aşağıdaki gibidir:

- Kısa veya uzun dönemli yöneliş isteği
- Hoşgörüyeye karşı dirençlilik
- **Güç Mesafesi**

Bu boyut, bir toplumda daha az güç sahibi olan kişilerin güçteki eşitsizliği kabul etme ve bunu normal olarak görme derecesidir. Eşitsizlik her kültürde vardır fakat her bir kültürde tolere edilen eşitsizlik derecesi farklıdır (Keegan ve Schlegelmilch, 2001:91). Güç mesafesi insanlar arasında fiziksel açıdan ve eğitim açısından eşitsizlik düzeyine dayanır. Yüksek güç mesafesine sahip ülkelerde güç tepede, bütün kararları veren birkaç kişide toplanmıştır. Diğerleri alınan bu kararları uygulamakla yetinirler. Bu gibi ülkelerde güç ve zenginlik farklılıkları daha kolay kabul edilir. Öte yandan, düşük güç mesafesine sahip toplumlarda güç büyük ölçüde dağılmıştır ve insanlar arasındaki ilişkiler daha eşitliğe dayalı bir yapıdadır. Güç mesafesi azaldıkça insanların karar verme sürecine katılımları artar (Gegez vd,2003:116).

■ Bireycilik – Toplumculuk

Bu boyut, belli bir kültüre ait insanların kendilerini birey veya bir grubun üyeleri olarak görme eğilimleri ile ilgilidir. Bireylerin ilk tercihte şahsi ihtiyaçlarını mı yoksa toplumun çıkarlarını mı ön planda tuttukları ele alınmaktadır. Bireyselliğin yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin toplum ile olan ilişkilerinde kişisel menfaatler ön plandayken; çoğulculuğun yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin kişisel menfaatleri ikinci planda kalmaktadır (Öztürk,2015:19)

■ Erillik – Dişilik

Bu boyutta temel konu bir toplumun sosyal rollerinin cinsiyetlere bağlı olarak kurulmasıdır ve bir toplumda erkeklere ve kadınlara verilen rollerin, toplumların farklı cinsleri hakkında temel inançları ve farklı cinslerin önem verdikleri farklı değerleri ifade etmektedir. Dişilikte, cinsiyetle ilgili rollerde esneklik, cinsler arasında eşitlik, düzenlilik, yaşamak için çalışmak, bağımlılık,

insan ve çevrenin önemli olması, tevazu, zayıf olana ihtimam gösterme, yaşam kalitesi, duygusallık ve yardımseverlikle özdeşleşirken, erillikte; başarı kahramanlık, iddiacılık, erkek egemen, yaşamda başarı, çalışmak için yaşamak, bağımsızlık, materyal başarısı, para ve eşyanın önemli olması, mantıklılık, hırs ve saldırganlıkla özdeşleşir. (Yakut,2012:120)

■ Belirsizlikten Kaçınma

Bu boyut herhangi bir sorun ya da yeni durum karşısında müdahale ve çözüm üretme konusunda kişilerin kendilerini konumlandıkları alan ile ilgilidir. Bir başka deyişle belirsizlikten kaçınma, toplumu oluşturan üyelerin belirsiz ve yoruma açık durumlarda kendilerini rahat veya huzursuz hissetme derecelerini ve inisiyatif alma becerilerini ifade etmektedir. Kişilerin yaptıkları işleri hangi ölçüde kontrol edip hangi ölçüde kontrol edemedikleri, yasalara ve biçimsel kurallara bağlılığı ile ilgili olan bu boyuta göre belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda davranışları şekillendiren katı kuralların bulunduğu ifade edilmektedir. Belirsizlikten kaçınma isteğinin yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin değişime karşı olan dirençleri de yüksektir. (Ülkü,2014:218)

■ Kısa Veya Uzun Dönemli Yöneliş İsteği

Bu boyut toplumsal kültürün uzun dönemde yaşanacak değişime şüphe ile yaklaşması sonucunda kısa dönemli normlarla hareket etmesi veya geleceğe yönelik uzun dönemli ve pragmatik yaklaşımları benimsemesi ile ilgilidir. Kısa dönemde toplum tarafından belirlenen normlara bağlı hareket eden kültürler, sahip oldukları normların doğruluğundan şüphe duymamaktadır. Buna karşın; toplumsal normlara şüphe ile yaklaşan kültürler, uzun dönemde pragmatik yaklaşımlar geliştirerek, gelecekle ilgili uzun dönemli planlar yapmaktadır. (Öztürk,2015:20)

■ Hoşgörüyü karşı dirençlilik

Bu boyut bireylerin arzu ve isteklerini özgürce karşılayabilmesine hoşgörü ile yaklaşan kültürlerle karşı sosyal normlara dayalı olarak sınırlayıcı davranış biçimi sergileyen kültürlerin farklılığına vurgu yapmaktadır (Öztürk,2015:20)

6- Hofstede'nin Kültürel Boyutlarının Müslüman Çoğunluklu Afro-Avrasya Ülkelerine Uygulanması

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Afro-Avrasya bölgesinde yer alan Müslüman çoğunluklu ülkeler belirlenmiştir. Araştırma kapsamına toplam ülke nüfusu içerisindeki Müslümanların ağırlığının % 50 ve üzeri olan ülkeler dahil edilmiştir. Söz konusu ülkeler Tablo-1 de verilmektedir.

Tablo-1: Müslüman Çoğunluklu Afro-Avrasya Ülkeleri

AFRİKA KITASI		ASYA KITASI		AVRUPA KITASI	
ÜLKE	MÜSLÜMAN OLANLARIN YÜZDESİ	ÜLKE	MÜSLÜMAN OLANLARIN YÜZDESİ	ÜLKE	MÜSLÜMAN OLANLARIN YÜZDESİ
BURKİNA FASO	60.5	AFGANİSTAN	100	ARNAVUTLUK	79.9
CEZAYİR	99.7	AZERBAYCAN	93.4	BOSNA HERSEK	60.06
CİBUTİ	96	BAHREYN	90.4		
ÇAD	50	BANGLADEŞ	90.4		

ERİTRE (ERETRIA)	50	BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	76		
ETİYOPYA	50	BRUNEİ SULTANLIĞI	67		
FAS	99	ENDONEZYA	88		
GAMBIYA	90	FİLİSTİN BÖLGESİ	98		
GİNE	85	IRAK	97		
KOMORLAR (COMOROS)	98	İRAN	99		
LİBYA	99	KATAR	77.5		
MALİ	90	KAZAKİSTAN	70,2		
MAYOTTE	97.85	KIRKIZİSTAN	75		
MISIR	95	KUVEYT	85		
MORİTANYA	100	LÜBNAN	59.7		
NİJER	95	MALDİVLER	100		
NİJERYA	70	MALEZYA	60.4		
SENEGAL	94	ÖZBEKİSTAN	88		
SİERRA LEONE	60	PAKİSTAN	96.3		
SOMALİ	100	SURİYE	90		
SUDAN	97	SUUDİ ARABİSTAN	100		
TANZANYA	55	TACİKİSTAN	90		
TOGO	50	TÜRKİYE	99.8		
TUNUS	99	TÜRKMENİSTAN	89		
		UMMAN	99		
		YEMEN	100		

Kaynak: <http://www.muslimpopulation.com/index.html> (01-09-2016)

Yukarıdaki tabloda da belirtildiği üzere Afro-Avrasya bölgesinde çoğunluğu Müslüman olan 52 ülke belirlenmiştir. Ancak araştırmada Hofstede'nin kültürel boyutları ve bu boyutlar için

belirlediği 19 ülkenin skorlarına ulaşılmış olmasından dolayı çalışma bu kapsamda yapılmıştır. Aşağıda Tablo-2 de söz konusu ülkeler ve Hofstede'nin kültürel boyutları verilmiştir.

Tablo-2: Hofstede'nin Müslüman Çoğunluklu Afro-Avrasya Ülkeleri Skorları

ÜLKELER	Güç Mesafesi	Bireycilik – Toplumculuk	Erillik – Dişilik	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa veya Uzun Dönemli Yöneliş İsteği	Hoşgörüye Karşı Dirençlilik
AFRİKA KITASI						
BURKİNA FASO	70	15	50	55	27	18
LİBYA	80	38	52	68	23	34
MISIR	70	25	45	80	7	4
NİJERYA	80	30	60	55	13	84
SENEGAL	70	25	45	55	25	-
SİERRA LEONE	70	20	40	50	-	-
ASYA KITASI						
BANGLADEŞ	80	20	55	60	47	20
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	90	25	50	80	-	-
ENDONEZYA	78	14	46	48	62	38
IRAK	95	30	70	85	25	17
İRAN	58	41	43	59	14	40
KUVEYT	90	25	40	80	-	-
LÜBNAN	75	40	65	50	14	25
MALEZYA	100	26	50	36	41	57
PAKİSTAN	55	14	50	70	50	-
SURİYE	80	35	52	60	30	-
SUUDİ ARABİSTAN	95	25	60	80	36	52
TÜRKİYE	66	37	45	85	46	49

AVRUPA KİTASI						
ARNAVUTLUK	90	20	80	70	61	15

Kaynak: <https://geert-hofstede.com/countries.html> (10-09-2016)

Çalışmanın bu kısmında ise Afro-Avrasya bölgesinde çoğunluğu Müslüman olan ve Hofstede'nin kültürel boyutlarına ulaşılan ülkeler, İslami kuralların devlet yönetimine dahil edilmiş durumlarına göre A, B ve C grubu şeklinde sınıflandırılarak Tablo-3 de verilmiştir.

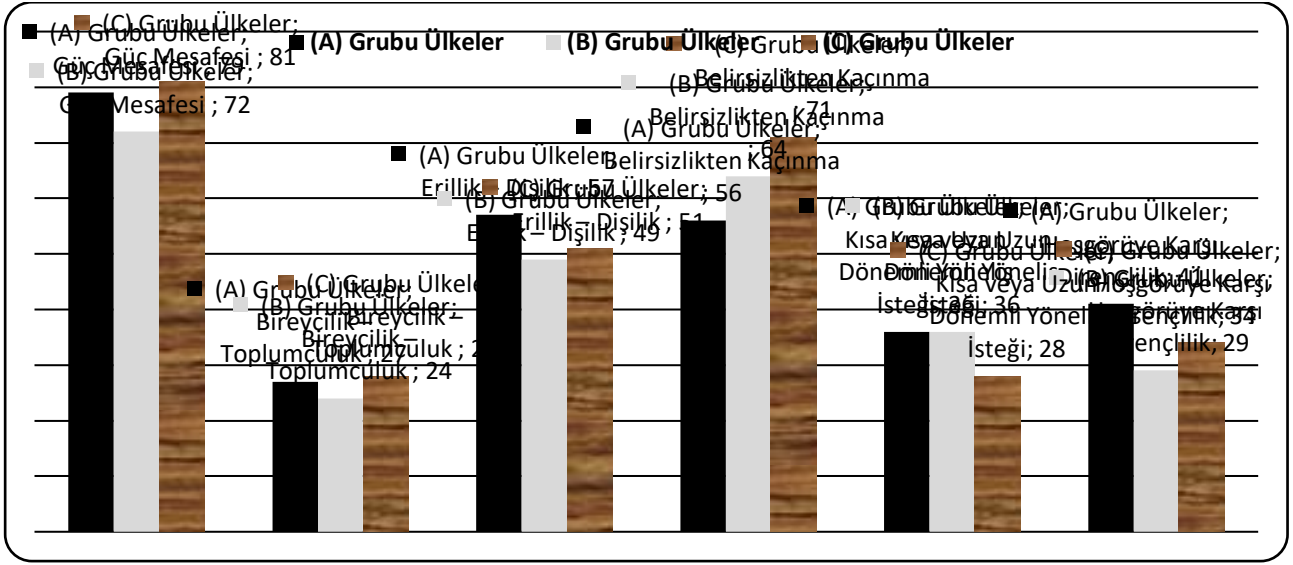
Tablo-3: İslami kuralların devlet yönetimine dahil olma durumlarına göre Afro-Avrasya Ülkelerinin sınıflandırılması.

(A)	(B)	(C)
Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkeler	Devletin resmi olarak dinden ayrıldığı açık bir göstergesi olan ülkeler (Laik devlet)	Resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkeler
Suriye Arnavutluk Nijerya Endonezya Lübnan Sierra Leone	Bangladeş Senegal Burkana Faso Türkiye	Libya Malezya Birleşik Arap Emirlikleri Mısır Irak Kuveyt Pakistan Suudi Arabistan İran

Kaynak: Dima vd,2010:12

Tablo-3 de sınıflandırılmış olan ülkelerin Hofstede'nin kültürel boyut skorlarına göre ortalamaları alınarak aşağıda Grafik-1 de verilmiştir. Ancak sınıflandırmaya dahil edilen ülkelerin ortalama kültürel boyutlarına ilişkin skorları belirlenirken Toblo-2 de skoru bulunmayan ülkeler söz konusu ortalamaya dahil edilmemiştir.

Grafik-1: Analizde sınıflandırılan ülkelerin kültürel boyut ortalamaları.

İslami kuralların devlet yönetimine dahil edilmiş durumlarına göre A, B ve C şeklinde sınıflandırmış olduğumuz Afro-Avrasya ülkelerine, Hofstede'nin kültürel skor ortalamalarını olarak oluşturduğumuz Grafik- 1 e baktığımızda;

Güç mesafesi; resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan (C grubu) ülkelerde geniş, Laik (B grubu) ülkelerde ise dar olarak çıktığı görülmektedir.

Güç mesafesinin dar olduğu toplumlarda değişik kademelerdeki insanlar arasında mesafenin büyük olmamasının bir etkisi olarak muhasebe bilgilerinin kullanımının da yaygın olduğu söylenebilir (Ülkü,2014:222). Güç mesafesinin geniş olduğu toplumlar (hiyerarşik düzenin hakim olduğu toplumlar) da ise finansal raporlar üzerinde büyük bir yasal düzenlemeler söz konusudur. Bu toplumlarda finansal raporların açıklanmasında tutucu (muhafazakar) bir politika izlenmektedir. Ayrıca muhasebe ile ilgili yapılacak düzenlemeler için resmî kurumların müdahalesinin beklendiği ifade edilmektedir (Çankaya ve Aydoğan,2008:305).

Bireycilik – Toplumculuk; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan (A grubu) ülkeler ile Laik (B grubu) ülkelerde birbirine yakın seviyede seyretmekte iken resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan (C grubu) ülkelerde daha yüksek çıkmıştır.

Bireyselliğin yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin toplum ile olan ilişkilerinde kişisel menfaatler ön plandayken; çoğulculuğun yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin kişisel menfaatleri ikinci planda kalmaktadır (Öztürk,2015:19). Bireysel ağırlığın ön planda olduğu toplumlarda muhasebe sisteminin ürettiği bilgiler daha ciddi olarak dikkate alınacak ve çoğulculuğun yüksek olduğu toplumlara göre daha vazgeçilmez bir olgu olarak algılanacaktır. (Çankaya ve Aydoğan,2008:304). Bireyselliğin düşük olduğu toplumlarda ise muhasebenin alınacak kararlar açısından daha az önemli kabul edilmesi ve sadece bir ritüel gibi algılanması muhasebe mesleğine verilecek önemin azalmasına sebep olabilir (Ülkü,2014:222).

Erillik – Dişilik; Laik (B grubu) ülkelerde ve resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan (C grubu) ülkelerde düşük, Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan (A grubu) ülkelerde ise yüksek çıkmıştır.

Eril kültürün hâkim olduğu toplumlarda rekabet etme, sonuca ulaşma, kahramanlık, cesaret ve somut başarıya yapılan vurguların, muhasebe sisteminde ölçülebilen sonuçları önemli hâle getirmesi beklenmektedir. Eril kültürde muhasebe sistemi, yöneticilerin bir kahraman veya istenmeyen adam olarak görülmelerine sebep olacak sonuçları sağlamaya yönelik oluşturulmaktadır. Sayısal verilere dayanılarak yapılan açıklamalar, bu kültürel boyutun yüksek olduğu toplumlarda büyük önem taşımaktadır (Karabınar, 2005, s. 37). (Ülkü,2014:224)

Belirsizlikten Kaçınma; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan (A grubu) ülkelerde en düşük, resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan (C grubu) ülkelerde ise en yüksek değerde çıkmıştır.

Belirsizlikten kaçınmanın düşük olduğu toplumlarda bireylerin değişime daha kolay uyum sağlamaları ve inisiyatif kullanma ile bilgi iletme becerilerinin yüksek olması sebebiyle, muhasebe mesleği mensupları, kural ve ilkelerden ziyade daha serbest hareket edebilecekleri bir alana sahip olmak istemektedir (Ülkü,2014:224.) Belirsizlikten kaçınma isteğinin yüksek olduğu toplumlarda yer alan bireylerin değişime karşı olan dirençleri ise yüksektir (Öztürk,2015:19). Bu toplumlarda farklı olaylara uygulanacak kesin kurallar konur ya da konması istenir (Çankaya ve Aydoğan,2008:304). Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda bireylerin belirsiz ve yoruma açık durumlarda kendilerini rahat veya huzursuz hissetmeleri sebebiyle bireyler, muhasebe uygulamaları için kendilerine dayanak arama ve muhasebe sistemini çok daha detaylandırma yoluna gideceklerdir. Bununla birlikte muhasebe mesleğini icra edenlerin inisiyatif kullanma becerisinin düşük olması ve verecekleri kararlar için belirli standartlara ihtiyaç duymaları beklenmektedir (Ülkü,2014:224).

Kısa veya Uzun Dönemli Yöneliş İsteği; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan (A grubu) ülkeler ile Laik (B grubu) ülkelerde yüksek, resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan (C grubu) ülkelerde ise düşük değerde çıkmıştır.

Bu boyut muhasebe tarafından üretilen finansal raporlardaki bilgilerin doğruluğunun, bu bilgilerden sağlanan fayda ile karşılaştırılması ile ilgilidir. Buna göre; bazı toplumlar, muhasebeden sağlanan bilgilerin yalnızca kısa dönemli olmasını ve geçmiş durumu açıklamasını yeterli bulurken; bazı toplumlar, muhasebenin uzun dönemde geleceğe yönelik öngörülerde bulunmasını ve işletmelere vizyon sağlamasını arzu etmektedir (Öztürk,2015:22). Uzun dönem eğilimi toplumların düzenli sonuçlar alma amacına uygun olarak ısrarlı ve tasarrufa yönelik çalışma disiplinleri vardır. Bu durumun finansal raporlamalardaki etkisi, uzun dönem eğiliminin yüksek olduğu toplumlarda finansal raporların koruyucu ve değişmez bir yapıya sahip olmasıdır (Çankaya ve Aydoğan,2008:305).

Hoşgörüyeye Karşı Dirençlilik; Laik (B grubu) ülkelerde düşük, Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan (A grubu) ülkelerde ise düşük değerde çıkmıştır.

Bu boyutun değerinin yüksek olması muhasebe uygulamalarının yeni ihtiyaçları karşılayabilecek dönüşümlere açık olmasına karşın, söz konusu boyutun düşük olması ise muhasebe uygulamalarının yeniliğe ve dönüşüme direnç göstermesinin beklenmesi şeklindedir. (Öztürk,2015:23)

Sonuç

Kültür bir toplumun sahip olduğu değerler topluluğu ve herhangi bir durum karşısında toplumun verdiği ortak tepkilerdir. Bu bakımdan kültür bir toplumun sahip olduğu tüm sosyal sistemlerin gelişiminde baskın rol oynayabilen bir faktördür. Muhasebe ise içerisinde hayat bulduğu toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve hatta kültürel nitelikleriyle şekillenmektedir. Muhasebe açısından ise kültürü değerlendirdiğimizde, işletmenin içinde bulunduğu toplumun yansımalarını taşıyan bir unsur olduğu ve muhasebenin bir alt kültür biçimi olduğu kabul edilmektedir. Kültür, ticari hayatta muhasebe ve finansman uygulamalarına da yön vermektedir. Toplumun tutuculuk, güvensizlik, kadercilik ve gizlilik gibi kültürel özellikleri muhasebe ve finansman uygulamalarını ve niteliğini yakından etkilemektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ise her kültürün farklı muhasebe sistemini oluşturduğu; kişilerin tutum ve davranışları ile bunları yönlendiren kültürel değerlerin muhasebe ve düşünme kalıpları üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Farklı kültürlerde ortaya çıkan muhasebe uygulamaları incelendiğinde ise, farklılıkları meydana getiren unsurun bireylerin algılarını oluşturan maddi veya manevi alt kültür unsurları olduğu gözlenmektedir. Söz konusu kültürel unsurlardan birisi ve belki de en önemlisi ise, kişilerin motive olmasını, değerlerini, normlarını, davranışlarını ve yaşam biçimlerini şekillendiren dindir. İşletmenin bütün fonksiyonlarında olduğu gibi muhasebe de kullanıcıların ve karar alıcıların dinî inanışlarından etkilenmektedir. Neticede birkaç rakamla oluşturulmuş mekanik bir sistem olarak gözükse bile bu verileri hazırlama ve yorumlama kişisel özelliklerden soyutlanamaz. Dinlerin muhasebe kavramına bakış açısı da bu noktada önem kazanmaktadır. Dini doktrinlerden hareketle ülkelerdeki ticari faaliyetler ve muhasebe uygulamaları ve kuramları üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında farklı farklı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Dinlerin bu anlamda muhasebe uygulamaları üzerinde bağlayıcı özelliği bulunmaktadır.

İslami çerçeveden muhasebeye bakıldığında, tüm insanların yaşamları boyunca eylemlerinden dolayı Kıyamet Günü Allah'a karşı sorumlu olduklarına ve Allah'a hesap vereceklerine inanılmaktadır. İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ın diğer kutsal kitaplardan farklı olarak malî olayların kayıt altına alınması konusunda getirdiği açıklamalar dikkat çekicidir. Çalışmamızda İslam dinin, malî olayların kayıt altına alınması düşüncesine ve muhasebe konusuna verdiği önemin ilahi emirler ile desteklendiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Ayrıca, toplumların, bireylerin ve kurumların kültürel anlamda farklı olduklarını ifade edebilmek için kültürün çeşitli açılardan sınıflandırılması konusu ile ilgili olarak çok sayıda sınıflandırma yapılmış olmakla birlikte çalışmamızda en dikkat çekici sınıflamalardan biri olan Hofstede'in kültürel boyutları sınıflandırması baz alınmıştır. Daha sonra Hofstede'in kültürel boyut skorları, Afro-Avrasya bölgesinde çoğunluğu Müslüman olan ülkelere, İslami kuralların devlet yönetimine dahil edilmiş durumlarına göre gruplandırılarak analiz edilmiştir.

Çalışmamızın analiz sonuçlarına göre: Güç mesafesinin; Resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkelerde geniş, Laik ülkelerde ise dar, Bireycilik – Toplumculuğun; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkeler ile Laik ülkelerde

birbirine yakın seviyede seyretmekte iken resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkelerde daha yüksek, Erillik – Dişiliğin; Laik ülkelerde ve resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkelerde düşük, Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkelerde ise yüksek, Belirsizlikten Kaçınmanın; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkelerde düşük, resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkelerde ise yüksek, Kısa veya Uzun Dönemli Yöneliş İsteğinin; Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkeler ile Laik ülkelerde yüksek, resmi devlet dini İslam olan yada Şeriat kanunlarını kullanan ülkelerde ise düşük, Hoşgörüyeye Karşı Dirençliliğin ise; Laik ülkelerde düşük, Laik yada İslami bir devlet göstergesi olmayan ülkelerde ise düşük değerde çıktığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Ahmed, A. A. (2012) Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity A Timely Challenge. ASA University Review, Vol. 6, No. 2, pp.11-30.
- Ali, K. ve Leaman, O. (2008). İslam: The Key Concepts. London: Routledge Inc.
- AYDEMİR, M. ve DEMİRCİ M. K. (2006). İşletmelerin Küreselleşme Stratejileri ve Kobi Örneğinde Bir Uygulama. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Badshah, I. Mellembik, F. ve Timoshenko, K. (2013) Accounting from a religious perspective: a case of the Central government accounting in Islamic republic of Pakistan. Asian Economic and Financial Review Vol. 3, No. 2, pp. 243-258.
- BEKÇİ, İ., APALI, Y. ve APALI, Y. (2014a) Semavi Dinlerin Görünmeyen Muhasebe Panoraması: Hristiyanlıkta Muhasebe Geleneği. Cappadocia Journal of History and Social Sciences, Cilt 2, Sayı 2, ss.88-100.
- BEKÇİ, İ., APALI, Y. ve APALI, Y. (2014b) Semavi Dinlerin Görünmeyen Muhasebe Panoraması Yahudilikte Muhasebe Motifleri. Cappadocia Journal of History and Social Sciences, Cilt 2, Sayı 3, ss. 44-60.
- BEKÇİ, İ., APALI, Y. ve APALI, Y. (2014c) Semavi Dinlerin Görünmeyen Muhasebe Panoraması: İslamiyette Muhasebe Bulguları. Cappadocia Journal of History and Social Sciences, Cilt 2, Sayı 2, ss.101-118.
- CAN, A. V., (2008) Bir Ayetin Işığında İslam Dininin Muhasebeye Bakışı. Akademik Bakış Dergisi, Sayı 15, ss 1-10.
- CATEORA, P.R. (1993). International Marketing. Eighth Edition, USA: Irwin Inc.
- ÇANKAYA, F. ve AYDOĞAN, E. (2008) Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Muhasebe Standartlarının Uyumu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1 ss. 299-326.
- Dima, C., Stefana, M., Delia, D. ve Păiuşan, L. (2010) Specific features of Islamic accounting and cultural paradigm. <http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/27174/>. Erişim Tarihi 20.05.2016.
- Dima, Ş. M., Dima, B., Megan, O. ve Păiuşan, L. (2014) A discussion over IFRS' adoption in Islamic countries. Accounting and Management Information Systems, Vol. 13, No. 1, pp. 35-49
- GEGEZ, E., ARSLAN, M., CENGİZ, E. ve UYDACI, M. (2003). Uluslararası Pazarlama Çevresi. İstanbul: Der Yayınları.

- GÖKGÖZ, A. (2010) Perspektifte Muhasebenin Doğuşunu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt1, Sayı 1,ss 167-177.
- GÜNEŞ, A. (2014) Sosyolojik Olarak Din Ve Toplum İlişkileri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, ss. 153-164
- Güve, M. (2012) Kültürün Bir Unsuru Olarak Din. Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss.933-948.
- <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> Erişim Tarihi 07.05.2016.
- <http://www.asaub.edu.bd/data/asaubreview/v6n2s12.pdf>. Erişim Tarihi 10.05.2016.
- <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/muhasebe>. Erişim Tarihi 15.05.2016.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.573897d3c4aee0.41179031. Erişim Tarihi 15.05.2016.
- <https://www.geert-hofstede.com/national-culture.html>. Erişim Tarihi 10.09.2016
- <https://www.muslimpopulation.com/index.html>. Erişim Tarihi 05.09.2016
- Kamla, Rania., Gallhofer, Sonja. ve Haslam, Jim. (2006) Islam, nature and accounting: Islamic principles and the notion of accounting for the environment. Accounting Forum, Vol 30, No 3, pp. 245–265.
- Kandemir, C. (2014) Muhasebenin Ekonomi Politigi: Dış Dinamikler. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, , Cilt 1, Sayı 1, ss. 38-74.
- Keegan, W.J. ve Schlegelmilch, B.B. (2001). Marketing Management: A European Perspective. Sixth Ed., Harlow, Prentice Hall Inc.
- Keskin, Y.M. (2004) Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, ss. 7-21.
- Khan, B. ve Crowne-Mohammed, E.A. (2010) The Value of Islamic Banking in the Current Financial Crisis. <https://www.bu.edu/rbfl/files/2013/09/KhanCrowne-Mohammed.pdf>. Erişim Tarihi 12.05.2016.
- Lehman, G. (2004) Accounting, accountability, and religion: Charles Taylor's Catholic modernity and the Malaise of a disenchanted world. <https://www.researchgate.net/publication/247874463>. Erişim Tarihi 07.05.2016.
- Mahdi, S. ve Arash, A. (2014) , A Study on the Influences of Islamic Values on Iranian Accounting Practice and Development. Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Vol 10, No 4, pp. 154-182.
- Napier, C. (2007) Other Cultures, Other Accounting? Islamic Accounting from Past to Present. Paper presented at the 5th Accounting History International Conference, Banff, Canada, 9-11 August, <http://memberfiles.freewebs.com/45/34/63343445/documents/Islamic%20accounting%20from%20past%20to%20present.pdf>. Erişim Tarihi 17.05.2016.
- Napier, C. (2009) Islamic accounting current issues,past roots. Accounting History , Vol 14, No 1,pp.121-144.
- OZTURK, E. (2015) Muhasebedeki Değerleme Yaklaşımları Üzerine Kültürel Bir Değerlendirme. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, Cilt 1, Sayı 3, ss. 17-33.

- Suandi, A. B. (2015) Islamic Accounting in Indonesia: A Review from Current Global Situation. <http://eb-islam.wg.ugm.ac.id/index.php/makalah>. Erişim Tarihi 02.09.2016.
- Sulaiman, M. (2003) The influence of riba and zakat on Islamic accounting. Indonesian Management and Accounting Review, CVol 2, No 2, pp. 149-167.
- Toyne. T. ve Walters, G.P. (1993). Global Marketing Management; A Strategic Perspective. Second Edition, Allyn And Bacon Inc.
- Trokic, A. (2015) Islamic Accounting; History, Development and Prospects. <http://www.ojs.unito.it/index.php/EJIF/article/view/1043>. Erişim Tarihi 02.09.2016.
- Ülkü, S. (2014) Dinlerin Muhasebe Bilimi Üzerindeki Etkileri. III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-III, 15-18 Mayıs, Sakarya, ss.215-227.
- ÜLKÜ, S. (2015) Üç Semavî Dine Ait Prensiplerin Muhasebe Biliminin Oluşumu Üzerindeki Muhtemel Etkileri. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, ss.171-197.
- YAKUT, H. (2012) Örgütsel Davranışta Kültürler Arası Etik Çalışmaları Üzerine Bir Eleştiri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 15 ss. 115-125.